

Ակնիցի, բայց տղայութեանը փոխագրուած Կ.
Պոլիս:

132 տարի առաջ անհետացած այս բժիշկն
չեմ կարծեր որ երիտասարդ հասակի մէջ գե-
րեզման իջած ըլլայ, տապահագիրը կը յայտներ
այս ըստ իս բաւական տարեց ըլլալու էր, զո՞ր
օրինակ 65 կամ 70 տարեկան, որով ճնած կը-
լար նա 17^{րդ} դարու վերջը ըլլալու էր կամ 18^{րդ}
սկիզբը, այսինքն՝ 1696—1702, կարապետ
Ախմէրեան բժիշկէն տարիներ առաջ, որուն
ճնունդը Քրիստոսի 1718 թուին եղած ըլլալ
կը համարէի¹.

Ցաւալի է որ վերոգրեալ տապահագիրն,
աւելի բան մը չի յայտներ այս բժիշկին մասին,
եւ ի թողու զայն բոլորովին մութի մէջ։ Ասկան
բժիշկ² հարկան քիչ ու շատ դիբը մը ունեցած
պիտի ըլլայ Կ. Պոլոյ հայ գաղթականութեան
մէջ՝ ակնատես եղած բացման նարդ Գաբրոփ
ազգային Հիւանքանոյցին, որ 1751ին խագունցի
գեղգ Պատրիարքին օրովց կը հասաստուեր³,
եւ ինըն ալ կարապետ Ախմէրեան բժիշկին հետ
դարձանած պիտի ըլլայ անշոշտ նախան Յակոբ
Պատրիարքն, որ կը վախճանէր 1764 յու-
լիս 19^{ին}։

Ասկան բժիշկին անուան հետ կ. Պոլոյ
Հայ բժիշկներու Պատմութիւնը քիչ մը աւելի
չնութիւն կը ստանայ։ Վարդէր որ գիտնայինք
թէ նա ի՞նչ ասամին բժիշկ էր, ո՞և առածած
էր, համարապանական բժիշկ էր, ի՞նչ գործառ-
ութիւններ ունեցած է, թողած է գրաւոր աշ-
խատութիւններ, որով կարելի կը լար 18^{րդ} դա-
րու հայ բժշկական Պատմութիւնն աւելի պահել։

Ապագայ Խուզարկութիւններ, նորանոր
աեղեկութիւններ թերեւս յայտնեն որ մը այս
մութիւններ եւ աւելի ծանօթ առնեն մեզ
գրիդ որեան Ասկան բժիշկն, որ մահուս ալ եղած
է, Երուսալէմ ուխտագնացութիւն մը հարկաւ
ըրած ըլլալուն համար։

Մոռացութեան ճիրաններէն գուրս կոր-
զելու համար միայն կը հասպարակեմ այսօն այս
անունը, ըստելով որ այն ալ կրօստի անհետա-
նայ, այն շատ մը կարեւոր եւ պատմական ա-
նուններուն պէս, զոր ուշտ ժամանակն անդք-
թաբար սրբած արած է բօլորովին Բանկաթիի
քառադարեան գերեզմանատան մէջ։

Եւ ամէն անոնք որ պիտի կարդան այս
տապահագիրը, հաճնին թող՝ ուշագիր ըլլալ անոր
համեստ պահանջման, եւ մրգնչել բարեւ, լուս-

“Հայ Եր. մը Ասկանի համար, որ և գիտէ,
թերեւս շատ երեւելի բժիշկ մըն էր ժամանա-
կին, թերեւս շատ մէծ ազգային մըն էր ան-
ցեալ դարուն մէջ։”

Ցոք. ՎԱՀՐԱՄ Յ. ԹՈՂԴՈՂՄԵԱՆ

Կ. Պոլիս, Բայրա 10/22 Օգոստոս 1898:

Թ Ղ Թ Ա Կ Ց Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն

ՀԱՅ ԵՐՈՒԵՑՑԸ ՎԻԵՆՆԵՑԻ ՑՈՒՑԱՇԽԱԴԻՍԻ ՄԵՋ
ԱՐԵՑՈՒՑ ՓՐԱՆԿ. ՑՈՎԱԼԻ ԿԸՑՈՒՐ ԵՒ
ՄԽՐԻՑՄԵԱՆ ՑԳԵՐԸՆԵԼ

Ա յիննայի Սխիմթարեան տպարանն Օ-
գոստ. 30ին ամենաբարձր այցելութեան մը
շնորհիւմ մի անգամ եւս պատուեցաւ 1778ին
Ցովալի Բ. Աւարդից կայսր Տիգեատի Միթ-
թարեանց տպարանն իւր բարձր այցելութեամբը
պատուած էր. 1837/ն Փերդիշանդ կայսրն եւ
Մարիա Աննա կայսրուհին՝ Վիեննայի Սխիմթա-
րեանց վակին հիմնաբարը գնելուն առթիւ-
նաեւ. վակին տպարանն այցելելու բարձր
շնորհը ցոյցնել հաճած էին; Խոկ պիտի
Օգոստ. 30ին, այս բարեհամբաւ Վեհափառաց
արժանաժառանութիւն յաշըրգը՝ Փրանչ։ Ցովալի
Վեհափառ կայսրն, կայսերական այցելութիւն
շնորհելով Սխիմթարեան տպարանի ցոյցահան-
դիին՝ եւ այցելութեան միջնորդն ցցց տուած ա-
ռանձինն համակրութեամբն՝ անշարժ մէծ շնորհաց
արժանի ըստ Սխիմթարեան Միթթարանութիւնը։

Ցոյցահանդիին վարչութենէն կանխաւ-
լուր արտած էր Սխիմթարեան տպարանի վար-
չութեան որ նորին Վեհափառութիւնն Օգոստ.
30ին, ժամը 11^½ին այցելութիւն մը պիտի
շնորհէ Սխիմթարեան տպարանի ցոյցահանդէս
գրած առարկաներուն։ Տպարաններու եւ ապա-
րանի վերաբերեալ իւրերու ահճանառած “Ա-
պարանի կրթութեան”, կոչուած շէնքին մէջ
արդին ժամ մը յառաջ ցոյցահանդիին մաս-
նակցողներ եւ այլ բարձրաստիճան անձինք
գուած առարտած կը սպասէին Վեհափառ Հիւրին,
որ ցոյցահանդիիս սրիշ մէկ մասին այցելելն
ետեւ՝ ժամը 11^½ին բարեհամենցաւ. գալ
“Կրթութեան ապարանիը”, եւ մուտքին առջեւը
բարձրաստիճան անձնաւորութիւններէն ամենա-
նորին եղանակաւ ողջունեցաւ։ Հենքին մուտքը
բոլորակաձեւ է, բարձր գմբեթով. այս բոլորա-

¹ Տես Հանդ. Ամոքեայ, 1896 Յունիսար, էջ 4-8,
² Անդ.

կին շուրջը շարուած են գեղարուեստական տպարաններին, իսկ բոլորակին մէջանդ՝ գմբեթին տակ կանգնուած է Միհիթարեան տպարանի Հայկական ճարտարապետութեան եւ. մնիքանկարչութեան կանոնաց համեմատ շինուած Հսկոյ եւ սիրուոն պահարանը, որուն վրայ գեղեցիկ ստորագրութիւն մէջ ճարտարակած է՝ “Տիեզերակառուն, թերթիւն նախորդ. Ոգոսու. — Անպատ աւարդին մէջ; Ցուցահանդիրի վարութիւնը կարգ աջրած էր՝ որ Նորին վեհափառութիւնը բոլորակին ձախակողմին առաջնորդուի, եւ բոլորակը շրջելով դառնայ գայ կենդրու Միհիթարեան տպարանի պահապանի:

Նորին Ալեհամուռթիման երր ներս մտաւ
եւ ցուցաց հանդիսի վերատեսուը զի՞նք ձախա-
կոզմը Կ'առաջնորդէր, փոխեց քայլն աշակողմը՝
ուր տեսած էր Միհաբանութեանս գեր։ Գեր։
Ըրբա հայրն, Այսնեան Արսէն Արքեպիսկոպոսն՝
մանուշակ զգեստով եւ պատասխաններով
զարգարուած, եւ Պ. Միհաբաններէն ուրիշ Հնագ
Հոգի, եւ դժմելով գեր։ Գեր։ Այսնեանին
ըստ զուարդութեամբ։ «Չա ուրամ եւըլց
զՁեզ այստեղ ալ Ներկայ դանելուու,» գեր։
Այսնեան շնորհակալ եղաւ այս բարձր շնորհին
զօր կը բարեհ հաճի Նորին Ալեհամուռթիմանը
ցցց տալ Սիհաբանութեանս, այցելութիւն շնոր-
հելով նաեւ մեր ի ցցց գրած առարկաներուն, եւ
ներկայացուց Միհիթարեան տպարանի տպարա-
նապետն՝ Վ. Հ. Գրիգորիս Վ. Գայէլքիհարեանին:

Նորին վեհափառութիւնն ինքնին դիմեց
ուղղակի դեպ ի մեր պահարանն եւ խօսիլ
սկսիլ բարեհամեցաւ:

"Զեր տպարանը շատ լեզուներով գործեր կր տպագրուին, այնպէս չէ՞:

"Այս, պեհափառ Ֆեր, պատասխանեց
տպարանապետը, 50—60 լեզուաւ կը տպա-
գրենք:

“Անշուշտ Արեւելք պէսպէս լեզուներ կան:

Տպարանապետը ցոյց տուաւ պահարմնին
Հակատին կողմէ գրուած հայերէն գրեթեէն՝
Պատարագամանտօց, ժամագիրք, Մաշտոց եւն,
որմն ապակիւց տակ բաց գրուած էին:

"Ասոնք շարողներն անշուշտ չեն հասկընար բնաւ հայերէն։"

"Ոչ, վեհափառ Տէր, աշխատաւորները
աւստրիացինեն, բայց անսխալ կը կարդան եւ
կր շարեն։"

Տպարանապետը ցոյց տուաւ հայերէն մէծ երկրագունդն (60 սանտիմետր տրամագծով),

եւ ըսաւ՝ որ նշյալ գեղագրած է 1845—1848ին
մեր գեր. Աբրահամյան: Կորին վեհափառու-
թիւնն իր քու հարցուց, եւ դարձաւ գեր.
Աբրահամյօր կը նշո՞ւ հարցում, ըստ շատ գե-
լիցին գործ է: գեր. Աբրահամյալը պատաս-
խանեց՝ “Երիտասարդութեանս ժամանակի մէկ-
երկն է:”

Նորին ԱԵՀամբութիւնը տեսնելով
Միաբանութեանս մատենադարանի Հյայերէն
ձեռագիրներու ցուցակին մանրանկար պատկեր-
ները, Հարցուց.

"Ասոնք Ճիշտ սկզբնականներուն համեմատ են:

“Այս, Աշխատ Տէր, պատասխանեց
տպարանապետը, բնագիրները լւսանկարուած
են եւ այս կազմապարներու վրայէն իւրաքանչիւր
դպնու տպուած էն.”

“Հաս գեղեցիկ, շատ գեղեցիկ! ”

Սորոց վեհափառութիւնը և պատասխանը պահպանութիւնը առ ապակից ասք
պահապանին երկրորդ երեսը, որ ապակից ասք
դրուած էին լատին եկեղեցւ պէտք եղած
եկեղեցական ամէն գրքերը, զօրնկը Միաբանու-
թիւն 1825էն ի վեր իւր ծափով հասա-
րակած է, եւ որոված շատերը 3—4 անգամ
տափաքրուած են, «Ասոնք ամէնը լատիներէն
են, այսպէս գեղեցիկ Missalներ (Պատարագա-
մատոց) ալ կը տպագրեք, ըստ:

[“]Այս, վեհափառ Տէր, ամբողջ Աւո-
տրից - Հոնդարից մէջ մեր Մարտանութիւնը
մի մասին որ լատին կանչեցաց պէտք եղած
մէն է եւ կղզական ի գուերն իւր և սեպհական հրա-
տարակութեամբ կուտագրէ:

"Այսպէս. այն տաեն ձեր տպարանը շատ աշխատաւոր պիտի ըլլայ, եւ այս հրատարակութիւնները բաւական եկամոււ մը պիտի բերեն ձեզ":

“Այս, Վեհափառ Տէր, մեր տպարանը
80—90 աշխատաւոր անդՀատ կը գործեն։”

"Ճատ գեղեցիկ, շատ գեղեցիկ։"

Եւ գարձաւ երրորդ երեսը, ուրի ի տես
դրուած էր ի մեջ այլոց 1858ին Կորին Ա. Հա-
փառութեան նուրբուած բազմաւեղուեան գործն
Kaiser-Album. ասոր քովազ դրուած էր երկե-
ամի յառաջ լցու տեսան գերմաներէն պատ-
կերապահ գաստոն Մինչեաքարտ տպա-
րանին։ Ես յգբին այն էլու բացուած էր,
ուր ճշգրտապատկերը կայ այն նամակին, որով
Նորին Ա. Հ. Հափառութեան հանգուցեալ եղայրին,

Ապրիլուոք Մաքսիմիլիան, յետոյ կայսրն Մերսիցի, Kaiser-Albionի իրեն թժայուած օրինակին համար շնորհակալութիւն կը յայտնէր, եւ նոյն հրատարակութիւնը “թէ գրադիտական եւ թէ աղուեսական կատարեալ կազմութեան կողմանէ մեծ արժէք ունեցող եւ Միաբանութեան ճշմարտապէս պատիւ մերող գործ, կանուանէր։ Այս նամակին ստորագրութեան անձայն մտադիր ըստ տպարանապէտը նորին վեհափոռութիւնը, որ նայելով՝ Վագիկ իմ հանդոցեալ եղջօրս ինքնագիր ստորագրութիւնն է, ըստ։”

“Սպակիներու վրայ տեղողեղ դրուած էր այս այցելութեան համար Միիթարեան տպարանը պատառութուած՝ Աւարիյ-Հռոմեական ապարան ամէն ազգերուն լիցուաւ։” Նեցցէ բարձր Յորելիարն, մեր վեհափոկ կայսրը, խօսքը՝ Նորին վեհափոռութիւնն ինքնին մտադիր եղաւ ասոր, եւ տպարանապէտը օրինակ մը ներփայացոց Նորին վեհափոռութեան ըսելով։ “Աւարիյ-Հռոմեարից ամէն ազգերու լիցուաւ մեր սրտարաւողն ըլցերը։” Նորին վեհափոռութիւնն առաջին գերմաներէն խօսք կարդալով՝ ծիծաղերեն դարձաւ տպարանապէտին եւ դիմով շնորհակալութիւն յայտնէլ բարեհանձնեցաւ։

Երբ Նորին վեհափոռութիւնը պահանձուած ըլուած էր երեսը գրուած այս տպարկաններին առաջեցաւ, որոնք ուրիշներու ապսպարանու Միիթարեան տպարանը պատառութեան են, միւս կողմանէ գեր։ Արբահայրը Ներկայացաց Նորին վեհափոռութեան Պետական Խորհրդական եւ Զեռարուեստից Պետական Վարժարանի (կ. կ. Staats-Gewerbeschule) վերատեսչն՝ ճարտարապետ Պորֆ. Կամիլլ Սիմոնէն, որ ցուցահանդիս այս պահարանին ծրագիրը գնած եւ Ներկելուն հսկած էր։ Վերատեսուչ Պորֆ. Կ. Սիմոնէ մեխեց Նորին վեհափոռութեան, թէ պահարանիս ոճը հին Հայաստանի Անի մայրաքաղաքին ճարտարապետական ձեւերուն վրայէն առնուած է, ինկ նկարչութիւնը ԺԴ- ԺՁ- Գարու հայկական Ճեռագիրներու մանրակարներուն համեմատ է։ Նորին վեհափոռութիւնը հարցուց։ “Այս քաղաքը տակաւին ի գյուղեան է։” “Աչ վեհափոկ տակաւին ի գյուղեան է գարու հայկական Ճեռագիրները մասնակարներուն համեմատ է։” Նորին վեհափոռութիւնը հարցուց։ “Այս քաղաքը տակաւին ի գյուղեան է։” “Աչ վեհափոկ տակաւին ի գյուղեան է գարու հայկական Ճեռագիրները մասնակարներուն համեմատ է։” Այս գյուղեան առնիկ մասնակարները գլուխ հանելու միջնունք այսքան մաքուր չեն լինում սպուրաբարութիւնը, հարկաւ անկարուց է լոջուն այնպիսի մի ճանր գործ կատարել, որպիսին է բառարանը կազմել։

Նորին վեհափոռութիւնն գլուխ շնորհակալութիւն յայտնել համեցան երեկ անձններուն, որոնց հետ խօսակցիլ բարեհամատեր, եւ մեկնեցաւ բոլորակի եղեցքն ի ցց դրուած ուրիշ տպարաններուն առարկաները դիտելու։

Կայսերական այս այցելութիւնը քառորդ ժամէ աւելի տեսեց, եւ նորին վեհափոռութիւնը բարեհամեցաւ բոլորպին ընտանեքար եւ զուարթերես խօսակցիլ։ Մտադրութեան արժանի է՝ որ Նորին վեհափոռութիւնը կիենայի տպարաններէն եւ ոչ մէկան քով այսչափ երկար կեցան եւ մանրամասն զննեց, եւ ոչ ալ որեւէ մէկ տպարանապէտի հետ խօսակցեցաւ։

Միիթարեան Միաբանութիւնն, որ ամէն ժամանակ Հարսուրդեան կայսերական անէն առանձնի համակրութիւն եւ շնորհ գտած է, այս առանձնին շնորհաց ալ միջն երախտապարտ կը մայ, եւ անչափս ուրախ է իրազալ ազգին ցցց տրուած ամենաբարձր շնորհն։

ՀԱՆԴԻՇԱԾՈՑ

ՄԱՅԵՆ ԱՍԽՈՍԱԿԱՆ

Նոր բառդիք հայերէն գրարադէն աշխարհաբար լնորդ, ուսակութագունութեանար։

Յ. Տէ՛ Արքանաման, Ուսուով 1898:

Յ. Տէ՛ Արքահամեան եւ բառդիքը — այնպիսի անյարից գաղափարներ են, որ հէնց սկզբից մարդ կանխակալ կարծիքով եւ կակածանքով է համառաւուժ գրքին, որի տարօրինակ վերնագրից չէ հասկացուած, ինչ բարդիքը է խավակու։ գրաբարդից աշխարհաբար եւ ռաւսերէն իրեն օժանական, պարզբանազ, թէ գրաբարից ռաւսերէն։ Հեղինակ քանի մի անդամն գործ թիւնների, երբեմն հրատարակի նայանին պատվագանից է թէրեթի — անձն որ զավակ է որ եւ է մեղադիտական պատրաստութիւնից, հարկաւ անկարուց է լոջուն այնպիսի մի ճանր գործ կատարել, որպիսին է բառարանը կազմել։

Խիստ անհամեստ եւ անձնապատճան պիտի լնի մարդ, որ “յօժարակամ օրիով ճեռք զարկի այգափիսի աշխատութեան”, (բառդիքի յառջըն։) իսկ յանդկանութեան ձեռնարկների գլուխ հանելու միջնունք այսքան մաքուր չեն լինում սպուրաբարութիւնը, Արքականին Ուսուերէն-հայերէն բառդիքի